

RECENZJE

DOI: 10.15290/bb.2019.11.23

Эмоцыя паэтычнага твора

С.У. Калядка, *Літаратуразнаўчая тэорыя паэтычнай эмоцыі*, Мінск: Беларуская навука, 2018, 350 с.

У 2018 годзе ў выдавецтве “Беларуская навука” пабачыла свет манаграфічная праца кандыдата філалагічных навук Святланы Уладзіміраўны Калядкі “Літаратуразнаўчая тэорыя паэтычнай эмоцыі” з мілымі смайлікамі на вокладцы. У беларускім літаратуразнаўстве ды і на былой постсавецкай прасторы гэта першая праца падобнага кшталту, хоць, як пераканаўча даводзіць аўтарка кнігі, эмоцыі з’яўляюцца неад’емнай часткай усіх узроўняў арганізацыі паэтычнага твора. Слова-вобраз і славесны рад на полі паэтычнага твора выяўляюцца праз сэнсавы, кагнітыўны, ацэначны, прадметна-вобразны, эмацыянальна-пачуццёвы кампаненты ў іх рухомасці, узаемаабумоўленасці (...) Эмоцыя ўваходзіць у фанетычны (гукапіс), лексіка-марфалагічны, сінтаксічны, рытміка-інтанацыйны, меладыйны ўзроўні верша, выступаючы як у сваім прамым выражэнні, так і ў якасці ўзмацніцеля: да прыкладу, уздзейнічае на сінтаксічныя фігуры ў сюжэтна-фабульным іх размяшчэнні, на фанетычны строй у вобразным адлюстраванні і г. д.¹

Назва кнігі адлюстроўвае тэарэтычны характар праведзенага даследавання, скіроўвае на яго прадмет і аб’ект, звязаныя з паэзіяй.

Манаграфія якраз і з’яўляецца лагічным працягам шматгадовых даследаванняў беларускай паэзіі С. Калядкай. Сфера навуковых інтарэсаў даследчыцы – тэарэтычная паэтыка, гісторыя літаратуры, гендарныя даследаванні, тэксталагія, творчасць Максіма Танка, Яўгеніі Янішчыц, а таксама сучасных паэтаў. Яна працавала над укладаннем васьмі тамоў Збору твораў Максіма Танка ў 13 тамах (2006–2012), разам з Т.П. Аўсяннікавай – над чатырохтомным выданнем “Яўгенія Янішчыц: творы, жыццяпіс, каментары” (апублікаваны тры тамы, 2016–2019). Менавіта шматгадовая праца над даследаваннем творчасці Я. Янішчыц і М. Танка, вынікі якой выкладзены ў манаграфіях С. Калядкі “Непрыручаная птушка Палесся: творчая індывідуальнасць Яўгеніі Янішчыц” (2007) і “Максім Танк: новыя факты, матэрыялы, інтэрпрэтацыі” (2014), тэксталагічная падрыхтоўка іх тэкстаў да друку вызначыла

¹ С. У. Калядка, *Літаратуразнаўчая тэорыя паэтычнай эмоцыі*, Мінск 2018, с. 16.

і выбар ўдзячнага матэрыялу для вывучэння функцыянавання эмоцыі ў паэтычным тэксце.

У цэлым у апошнія дзесяцігоддзе выйшла не так многа тэарэтычных даследаванняў паэзіі, і грунтоўная праца С. Калядкі дазваляе запоўніць не толькі пэўныя прабелы ў тэорыі літаратуры, звязаныя з вывучэннем паэтычнай эмоцыі, але і дае метадалагічны інструмент аналізу літаратурнага твора, у прыватнасці, яго зместу, дазваляе разглядаць эмацыйнае напаўненне верша як адзін з яго вызначальных кампанентаў, які ўплывае і на фармальныя прыкметы, а нярэдка вызначае і пабудову верша, раскрыццё сэнсаў. Пры гэтым манаграфія мае прадуманую структуру, складаецца з сямі раздзелаў, у якіх паслядоўна праводзіцца комплексны аналіз паэтычнай эмоцыі, увасабляючы цэласную канцэпцыю эматыўнасці паэзіі.

Пачынаецца манаграфія раздзелам “Эматыўнасць паэтычнага твора: да праблемы вызначэння статусу літаратуразнаўчай тэорыі эмоцыі”, дзе разглядаюцца лінгвістычная тэорыя эмоцый, паняццыйны апарат літаратуразнаўчай эмацыялогіі, эматыўнасць як катэгорыя мастацкасці, а таксама нараджэнне вобразу-эматыва, шляхі метафарызацыі і суб’ектывацыі твора. Эмоцыя ўваходзіць у жыццё асобы, уздзейнічае амаль на ўсе псіхічна-псіхалагічныя працэсы, і гэта не можа не адлюстравана ў паэтычным тэксце. Таму заканамерна з’яўленне другога раздзела “Фенаменалогія эмоцый у суадносінах псіхічных працэсаў” і зварот да духоўнай сутнасці эмоцыі, узаемадзеяння эмоцыі і пачуцця, эмоцыі і працэсаў мыслення і пазнання, эмоцыі і сэнсу. Навукова абгрунтавана, на прыкладах з паэзіі беларускіх пісьменнікаў даказваецца сувязь кагнітыўнай і эмацыянальнай сфер у асобе і творы, так званага рацыянальнага і эмацыянальнага.

Адметным у манаграфіі з’яўляецца размежаванне эмацыянальнага і эматыўнага, якое адбываецца на працягу ўсяго даследавання, але асабліва ўвага яму надаецца ў трэцім раздзеле: эмацыянальнае адносіцца да псіхалогіі, эматыўнае – непасрэдна да тэксту. Інакш кажучы – аўтар эмацыянальны, а паэтычны тэкст эматыўны. Здавалася б, эмоцыя не можа быць надзелем тэарэтычна-мадэлюючымі магчымасцямі, аднак С. Калядка абгрунтоўвае сувязь плану зместу і плану выражэння/выяўлення з тэкстаўтваральным, сэнсаўтваральным і сэнсаадрознівальным патэнцыяламі эмоцыі. Больш за тое, у даследаванні асэнсоўваецца, што эматыўнасць ёсць выяўленне пэўнай гендарнай “палітыкі” – у ёй знаходзіць адлюстраванне адрозненне «мужчынскага» і «жаночага» пісьма.

Бадай, ці не найбольшую цікавасць, на маю думку, выклікае чацвёрты раздзел, дзе размова ідзе пра ўздзеянне эмоцыі на мастацкі свет аўтара: нестандартны паварот да ментальнай сферы патрабаваў дакладнасці хірурга ў правядзенні тыпалогій. Эмацыянальны канцэпт і мастацкія сродкі яго стварэння, эмацыянальны канцэпт «песня» ў творчасці Максіма Танка і Яўгенія Янішчыц, мадэляванне канцэптаў, аўтарскай канцэптасферы і правядзенне канцэптнага аналізу – гэты шэраг і іншыя вызначэнні, праз якія раскрываецца ўздзеянне аўтарскага настрою на эмацыянальную карціну свету, – ёсць новае слова ў тэарэтычнай паэтыцы. Аўтарка даследавання вельмі тонка і ўмела пашырае значэнні вядомых паняццяў і пры неабходнасці ўводзіць новыя:

распрацоўка метадалагічных прынцыпаў эматыўнасці патрабавала стварэння адпаведнага ёй інструментарыю. Думаецца, дзякуючы манаграфіі С. Калядкі распачынаецца новы напрамак гісторыка-тэарэтычных даследаванняў праз прызму эмоцыі – літаратуразнаўчая эматыялогія, і ў названым даследаванні абзначаны шматлікія праекцыі ў праблемнае поле эматыялогіі, на аснове якіх варта будаваць новыя канцэпцыі, а з іх дапамогай яшчэ больш раскрыецца псіхалагічная глыбіня аўтарскага самавыяўлення.

У наступным раздзеле даследчыца паглыбляецца ў эмацыянальны свет аўтара, закранаючы аспекты творчай сублімацыі, сацыяльны дыскурс фарміравання эматыўнай асобы, псіхалагічныя аспекты творчасці, экзістэнцыю аўтара, што разглядаецца праз прызму новых напрамкаў даследавання – граматыялогію і скрыпторыку. Перспектыўным для далейшага вывучэння стала размежаванне аўтараў як розных тыпаў творчай асобы ў літаратуры на адпаведна розныя тыпы эматыўных асоб. Гэты падыход, несумненна, будзе цікавы не толькі даследчыкам, але і самім творцам, якія імкнуцца зразумець прыроду тых працэсаў, што адбываюцца пад час творчага азарэння, у выніку ўспрыняцця іх твораў чытачом.

Узаемадзеянню аўтара і чытача прысвечаны шосты раздзел. Пры гэтым даследчыца разглядае аўтара як эмацыянальнага суб'екта і засяроджае ўвагу на розных этапах яго эвалюцыі, а да праблемы чытача падыходзіць як да праблемы аб'екта і суб'екта ў мадэлі-градацыі эмацыянальных рэакцый. Трыадзінства *аўтар-тэкст-чытач* раскрываецца праз апісанне розных спосабаў перадачы эмоцыі. Даволі нечаканымі сталі вынікі выкарыстання метадаў рэцэптыўнай эстэтыкі: С. Калядка гіпатэтычна прадставіла і апісала розныя тыпы эмацыянальнай рэакцыі чытача на прачытанне твора, акрэсліла пяць асноўных тыпаў эматыўных асоб чытача, з якіх можа быць утворана цэлая класіфікацыйная сістэма падтыпаў. Эмацыянальны свет чытача – “балючае” пытанне нашай сучаснасці, бо ад гэтага таксама залежыць яго чытацкая актыўнасць і фарміраванне пэўнага попыту на кнігу.

І нарэшце, у апошнім раздзеле манаграфіі С. Калядка апісвае механізмы выяўлення эматыўнасці на розных узроўнях арганізацыі паэтычнага тэксту, разглядае эмоцыю як складнік стылю, асэнсоўвае яе ўплыў на выяўленне эматыўных жанравых разнавіднасцей і модус мастацкасці, аналізуе выражэнне эматыўнасці праз фэбулу, сюжэт, кампазіцыю і паэтычны сінтаксіс. Асабліва каштоўным падаецца падрабязны і пераканаўчы аналіз мастацкіх паэтычных тэкстаў Я. Янішчыц і М. Танка, на прыкладзе якіх абгрунтоўваюцца тэзісы аўтаркі. Эматыўны аналіз будзе карысным і з чыста практычнага пункту гледжання: гэта ўзор для выкладчыкаў, студэнтаў, настаўнікаў, школьнікаў, як трэба аналізаваць верш з улікам яго эматыўнасці.

Несумненнай тэарэтычнай вартасцю, навізнай манаграфіі з'яўляецца тое, што прапанаваная С. Калядкай канцэпцыя ўгрунтавана на разглядзе паэтычнай эмоцыі ў сукупнасці розных аспектаў: псіхалагічных, філасофскіх, культуралагічных, сацыялагічных, этычных, уласна эстэтычных і г. д. Такі падыход можна назваць міждысцыплінарным, ён дазваляе ахапіць максімальна шырокае кола навуковых праблем. Шматвектарнасць і тэарэтычная глыбіня праведзенай работы над паэтычнай эмоцыяй сведчаць аб высокім узроўні аналі-

зу, аб імкненні да адкрыцця новага літаратурнаўчага напрамку даследавання, таму абсалютна заслужана праца Святланы Уладзіміраўны была высока ацэнена літаратурнай і навуковай грамадскасцю і атрымала Нацыянальную літаратурную прэмію Рэспублікі Беларусь ў намінацыі “Лепшы твор літаратурнай крыткі і літаратурнаўства” за 2018 год.

Aksana Danilczyk

Narodowa Akademia Nauk Białorusi

Mińsk

<https://orcid.org/0000-0002-1561-588X>